

3 UVODNIK

Spomin na dogodke izpred 200 let še živi

Leto 2021 je na slovenskih tleh bogato leto obeleževanj različnih dogodkov, ki so pustili svojevrsten pečat tako našemu prostoru kakor tudi evropski zgodovini. V letu 1821 je bilo namreč od januarja do maja prav deželno glavno mesto Kranjske postavljeno na zemljevid Evrope, ko je tu potekal kongres Svete aliance. Kongresa so se poleg diplomatov na čelu s tedanjim avstrijskim zunanjim ministrom in poznejšim avstrijskim kanclerjem Klemensom Wenzlom von Metternichom (1773–1859) udeležili tudi nekateri vladarji: avstrijski cesar Franc I. (1768–1835), ruski car Aleksander I. (1777–1825) in kralj dveh Sicilij Ferdinand I. (1751–1825). V to razgibano in dinamično življenje prestolnice Kranjske so bili vpeti tudi vsi vidnejši predstavniki deželnih in cerkvenih oblasti. Slednje je seveda najboljše zastopal tedanji ljubljanski škof Avguštin Janez Jožef Gruber (škof v letih 1816–1824), ki je krmilo ljubljanske škofije prevzel leta 1816. Škof Gruber, Dunajčan po rodu, je sicer v slovenskem zgodovinopisju omenjen le poredko in večinoma se pri njem omenja »posrečeno prepletanje idej katoliškega razsvetljenstva in jožefinizma kakor tudi duhovno usmerjenostjo Hofbauerjevega kroga«.¹ Zavzemal se je za izobrazbo svojih duhovnikov, urejeno in učinkovitejšo cerkveno upravo, gojil pa je veliko simpatij do ljudskih pobožnosti in izobraževanja ljudstva. Njegova želja in spodbujanje k razvoju izobraževanja ni ostala le pri besedah, saj se je bil kot Dunajčan pripravljen tudi sam naučiti jezika dežele, kamor je prišel in kaj kmalu so se pokazali uspehi. Njegov trud ni ostal neopažen, saj so ga v krogu izobražencev večkrat postavljali za zgled. *Kmetijske in rokodelske Novice* so se nanj spomnile v letu pomladi narodov, leta 1848, ko so objavile Kosmačeve vrstice, v katerih je hvalil nekdanjega ljubljanskega škofa z naslednjimi besedami: »Serčna ljubezen do naroda tiste dežele, v kateri so živeli, je stariga na Nemškim rojeniga gospoda spodbodla, da so se njegoviga jezika naučili. Nej bojo ta gospod vsim tistim lep izgled, ki se našiga jezika strašijo in mislijo, de se ga ni moč naučiti.«² Podobno je nanj spominjalo časopisje tudi še v poznejših letih in zdi se, da je ta zapis na nek način aktualen tudi danes.

Škof Gruber pa se na Kranjskem ni ustavil le pri tem, da se je naučil deželnega jezika, storil je še korak dlje za »čast dežele«, saj je bil prav on eden ključnih nosilcev ideje, da se tudi v Ljubljani ustanovi deželni muzej. Z besedo

¹ Prim. France Martin Dolinar, *Ljubljanski škofje*, Ljubljana 2007, str. 274; France Martin Dolinar, *Škofje od nekdaj do danes*: <https://www.nadskofija-ljubljana.si/nadskofija/skofje-od-nekdaj-do-danes/> (pridobljeno: 2. 2. 2021).

² *Kmetijske in rokodelske novice*, št. 49, 6. december 1848, str. 205: Avguštin Gruber, nekdanji ljubljanski škof.

in s finančnimi sredstvi se je osebno zavzemal za ta projekt tudi še v času, ko je že postal salzburški nadškof (nadškof v letih 1824–1835) in so se njegove vezi s Kranjsko pravzaprav razšle. Zanimanje za zgodovino Kranjske in njenih župnij pa se je pri škofu Gruberju pokazalo tudi pri njegovih vizitacijah posameznih župnij in zahtevah oziroma navodilih, ki jih je prav leta 1821 namenil župnikom in jim z opornimi točkami nakazal, kako naj pripravijo svoja vizitacijska poročila. Pri tem je Gruber posebno pozornost namenil tudi zbiranju zapisov o zgodovini župnije in topografskih podatkov. Današnji raziskovalci farnih zgodovin sicer veliko bolj poznajo slovite vizitacije njegovega naslednika škofa Antona Alojzija Wolfa (škof v letih 1824–1859), a se zdi, da so Gruberjeve vizitacije z zanimivimi zgodovinskimi in topografskimi drobcami nekako nezasluženo ostale v senci le-teh. Gruber je v treh letih svojega vizitiranja župnij uspel obiskati dvanajst (od devetnajstih) dekanij; od tega se je ohranilo približno 75 zbranih opisov posameznih župnij z dragocenimi podatki.

Leta 1823 je bil škof Gruber imenovan za salzburškega nadškofa in njegov načrt o zbiranju zgodovinskih in topografskih podatkov za posamezne župnije je bil tako uresničen le deloma, kljub temu pa se v njem kaže želja po spoznavanju preteklosti škofije in župnij, kakor tudi njegova ljubezen do zgodovine. Ta se je z Gruberjevimi vizitacijskimi vprašalniki pozneje razširila tudi med duhovščino; z njo pa tudi zavest o pomembnosti arhivskega gradiva. Prav ohranjeno arhivsko gradivo Gruberjevih vizitacij se je tako zdelo še kako smiselno predstaviti širši javnosti. Avtorja dr. Julijana Visočnik in mag. Blaž Otrin sta v ta namen pripravila temeljno spremno študijo ter oskrbela tudi veren transkript vseh ohranjenih zapisov, ki se hranijo v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani. Obe- ma avtorjema velja ob tem izraziti hvaležnost tako za to, da sta nas opomnila na to gradivo, kakor tudi za opravljeno delo.

Pričujoča številka *Acte* z objavo vizitacijskih zapisnikov, nastalih v času škofa Gruberja, zvesto sledi svojemu poslanstvu objavljanja neobjavljenih ali težko dostopnih virov, pomembnih za zgodovino Cerkev na Slovenskem, hkrati pa se na svojevrsten način pridružuje obeležitvi spomina na dogodke, ki so se odvijali pred 200 leti in katerih pomemben soudeleženec je bil tudi tedanji ljubljanski škof.

doc. dr. Miha Šimac
urednik AES